

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดการขยะแบบยั่งยืน ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อศึกษาถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน และวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในชุมชนตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น จึงใช้แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษา ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดในการจัดการขยะมูลฝอยและกระบวนการจัดการ
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.1 ความหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์มีใช้ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลนมีปัญหาใดๆ (อำนาจเจริญศิลป์ 2543)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการและแนวทางต่างๆ ที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วไป รวมทั้งการออกกฎระเบียบการควบคุมดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่รวมกันในสังคม ในประเทศชาติ เพื่อให้เกิดระเบียบแบบแผนที่ดีในการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพได้สูงสุด และก่อให้เกิดปัญหาหมกหม昧เป็นพิษต่าง ๆ น้อยที่สุด (พิเชษฐ หลังทรัพย์ 2549 : 97)

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ยอมรับได้ของกลุ่มคนในสังคมหนึ่ง และ/หรือ เพื่อปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลงไปให้กลับคืนมาสู่สถานภาพที่ยอมรับได้อีกครั้งหนึ่ง (โรจน์จรรย์ คำนวณศิลป์ 2541)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นใช้ประโยชน์จากธรรมชาติซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันโดยมนุษย์อยู่บนพื้นฐานความเสมอภาค ความเท่าเทียมกัน และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อการใช้ประโยชน์โดยที่ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่อย่างยั่งยืนไม่กระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

2.1.2 หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกรรมวิธีหรือการดำเนินการอย่างเป็นระบบในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้สนองความต้องการของมนุษย์ โดยพยายามให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ทั้งนี้เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ตลอดไปในอนาคต จึงอาจสรุปหลักการสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ประชา อินแก้ว 2542 : 241)

1. สอนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เท่านั้น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติต้องใช้อย่างประหยัด
2. การใช้ทรัพยากรต้องใช้เฉพาะส่วนที่เพิ่มพูนหรือเกิดดอกออกผลเท่านั้น การใช้ทรัพยากรต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ตลอดไป
3. การใช้ทรัพยากรจะต้องให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด เป็นไปตามหลักวิชาการ
4. หากเกิดปัญหาทรุดโทรมขาดแคลน หรือกำลังจะสูญพันธุ์ จะต้องสงวนรักษาและปรับปรุงให้คืนสภาพเดิมให้ดีที่สุดก่อนจึงค่อยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนั้นจึงควรจัดให้มีกฎหมายรองรับ เพื่อป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ อาจเรียกกฎหมายนี้ว่า “กฎหมายว่าด้วยนโยบาย และการจัดการสิ่งแวดล้อม” เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ของประเทศไทย Basic Law of Environment Pollution Control (2545) ส่วนประเทศญี่ปุ่นเรียกว่า National Environment Policy Act (2512) เป็นต้น (พิเชฐ ฐ์ หลังทรัพย์ 2547 : 99 -100)

มนัส สุวรรณ (2549) กล่าวว่า หลักการสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน คือการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปที่สำคัญต้องจัดการกับมนุษย์ โดยปกติปัญหาสิ่งแวดล้อมหากเกิดขึ้นตามธรรมชาติจะมีการปรับฟื้นคืนสภาพได้เองโดยมนุษย์ไม่เข้าเกี่ยวข้องจะใช้เวลาก่อนข้างสั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมหากเกิดขึ้นเพราะการกระทำของมนุษย์มักจะเป็นสภาพปัญหาที่รุนแรง การบำบัดฟื้นฟูทำได้ยากต้องอาศัยระยะเวลายาวนานเสียค่าใช้จ่ายในการจัดการกับมนุษย์เราต้องเน้นเรื่องของการมีจิตสำนึก ความตระหนัก ความรับผิดชอบต่อสมบัติสาธารณะและส่วนรวม ห่วงแหนคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมของทุกคนเพราะถือว่าทุกคนอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมย่อมมีผลกระทบส่งต่อกันทั้งโลก หลักสำคัญประการสุดท้ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน คือ การใช้วิธีการ

จัดการแบบบูรณาการการร่วมมือกันของนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในทุกสาขาที่เกี่ยวข้องระดมความคิดช่วยกันแก้ไขปัญหาจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการแก้ไขปัญหาด้วยนักวิชาการคนเดียว

การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกวิธีการหนึ่ง คือ การจัดการที่มนุษย์ซึ่งเป็นการจัดการต้นเหตุ การจัดการที่มนุษย์สามารถทำได้ในหลายลักษณะที่จะทำให้สภาวะแวดล้อมที่ดีขึ้น ดังนี้ (มนัส สุวรรณ 2549 : 114 – 116)

1. การสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมเป็นดัชนีอย่างหนึ่งที่บ่งบอกคุณภาพของประชากรด้านสิ่งแวดล้อม ความตระหนัก หมายถึง ความรู้ความเข้าใจอย่างซาบซึ้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติของการเรียนรู้ และจิตวิทยาของมนุษย์คือ การจะกระทำการกิจกรรมใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จได้ดีผู้จะกระทำต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะกระทำอย่างถ่องแท้ก่อน ทำนองเดียวกันการที่จะจัดการที่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์จัดการกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์เองจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐาน การสร้างความตระหนักให้กับมนุษย์เปรียบเสมือนการสร้างให้คนมีปัญหา

2. การสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

ความตระหนักและจิตสำนึกเป็นสิ่งคู่กัน แยกกันไม่ออก หากต้องการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จ การจัดการมนุษย์เพื่อให้ไปจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมอีกต่อหนึ่ง ไม่อาจทำให้สำเร็จได้ด้วยการสร้างปัญหาให้กับคนเพียงอย่างเดียวจิตสำนึกซึ่งหมายถึงความรู้สึกรับผิดชอบ หรือความมีสติ เป็นสิ่งที่ต้องมีประกอบควบคู่ไปด้วยในตัวมนุษย์ มีปรากฏให้เห็นอยู่เสมอว่า คนที่มีความรู้ท่วมหัว แต่เอาตัวไม่รอดกล่าวคือ มีปัญญาแต่ขาดสติ พยายามใช้ความรู้ความเข้าใจของตัวเองที่มีในการเสาะแสวงหาผลประโยชน์ โดยไม่คำนึงว่าผลกระทบต่อส่วนรวมและต่อสิ่งแวดล้อมจะเป็นเช่นไรด้วยเหตุนี้ การจัดการมนุษย์ให้มีคุณภาพต้องสร้างทั้งปัญญาและสติ

3. การสร้างการมีส่วนร่วม

การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งนี้ด้วยหลักการและแนวคิดที่ว่าทุกคนได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับการดำรงชีวิต ขณะเดียวกัน ทุกคนก็มีส่วนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกันด้วยเหตุนี้ ทุกคนจึงต้องมีส่วนร่วมในการกระทำใดๆ ก็ตามที่จะทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น

การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหามีผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการจัดการ มิใช่เพียงแรงกาย แรงใจ และแรงความคิดที่ได้จากผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น การให้โอกาสแก่ผู้อื่นในการมีส่วนร่วมหมายถึง การให้เกียรติและการเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ถือเป็นหลักจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยลดแรงเสียดทานหรือการต่อต้าน ประเด็นสำคัญอยู่ที่ตรง

ว่า การมีส่วนร่วมต้องครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม เช่น เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการระดมความคิดเห็น / ค้นหาปัญหา กำหนดแผนงาน/โครงการ และวัตถุประสงค์ร่วมดำเนินการและบริหาร โครงการ และสุดท้ายคือ ร่วมในการติดตามตรวจสอบและประเมินโครงการ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2527) ประสบการณ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องยังคิดและเข้าใจว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งจะมากหรือน้อยก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว ประชาชนในฐานะที่เขามีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมหรือโครงการย่อมมีความรัก ความหวงแหน และความผูกพันในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเท่ากับเป็นการดูแลและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง จึงมีความเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของความร่วมมือในระดับสูง

ตามที่กล่าวแล้ว สิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกคน การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมก็ดี และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ดี จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงจากบุคคลหลายๆ ฝ่าย เพื่อให้การแก้ปัญหาครอบคลุมในทุกด้าน

พิสิฐ สุกรีพงษ์ (2549 : 42-43) กล่าวในการบรรยายเทคนิคและกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ว่า

การมีส่วนร่วมตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม

การกำหนดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่ปรากฏในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช 2518 แต่ปรากฏในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช 2535 ในมาตรา 6 มาตรา 7 และมาตรา 8 โดยจำแนกได้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยอ้อม และได้กล่าวถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนไทย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง ได้แก่การมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลข่าวสารทางราชการในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นความลับเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงของชาติ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน หรือสิทธิทางการค้าหรือกิจกรรมของบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย (มาตรา 6(1))

การมีส่วนร่วมโดยการร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำความผิดต่อเจ้าพนักงานในกรณีกระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (มาตรา 6(3))

การมีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (มาตรา 6(4))

การมีส่วนร่วมโดยการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (มาตรา 6(5))

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช 2535 ในการที่จะรับทราบข้อมูลข่าวสารจากราชการ โดยเฉพาะรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการต่างๆ มักปรากฏปัญหาว่า ไม่สามารถที่จะให้ข้อมูลได้อย่างกว้างขวางด้วยจิตตคติที่เห็นว่า รายงานดังกล่าวเป็นความลับเกี่ยวกับการสิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิทางการค้า กิจกรรมของบุคคล ทำให้ยากที่ประชาชนจะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารดังกล่าว

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนทางอ้อม การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางอ้อมได้ให้ความสำคัญขององค์กรเอกชนที่จดทะเบียนเป็นองค์กรคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (มาตรา 7) โดยถือว่าองค์กรเหล่านี้เป็นตัวแทนของประชาชนที่จะมีส่วนในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยให้การสนับสนุนเงินกองทุนสิ่งแวดล้อมในกิจการต่างๆ เช่น

- 1) การจัดให้มีอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 - 2) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 3) การริเริ่มช่วยเหลือประชาชนเพื่อคุ้มครองหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 4) เพื่อการศึกษาวิจัย
 - 5) การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้ได้รับอันตรายความเสียหายจากปัญหามลพิษ
- นอกจากนี้องค์กรเอกชนที่จดทะเบียนแล้วอาจเสนอชื่อผู้แทนภาคเอกชนเพื่อรับการแต่งตั้งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ (มาตรา 8)

การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายที่มีความรู้และประสบการณ์ต่างกัน ย่อมให้ความคิดที่หลากหลาย และช่วยให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสมบูรณ์มากกว่า การบริหารจัดการโดยหน่วยราชการหรือกลุ่มบุคคลที่มีพื้นฐานความคิดและความรู้ที่คล้ายคลึงกัน การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมจึง

สำคัญทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และความสามารถทำงานอย่างต่อเนื่องอย่างเป็น
รูปธรรม การสร้างเครือข่ายดังกล่าวได้แก่

1) การจัดตั้งคณะทำงานของทางราชการที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการที่
แตกต่าง

2) การจัดตั้งประชาคม หรือเครือข่ายของประชาชนจากหลายกลุ่มอาชีพให้ช่วยกันแก้ไข
ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

3) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างภาคราชการและเอกชนในพื้นที่ซึ่งประชาชนที่มี
ความสนใจ ห่วงกังวล หรือประสบความเดือดร้อน ความไม่พึงพอใจในปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ย่อมมีความเต็มใจและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและ
ดูแลประโยชน์ของท้องถิ่นร่วมกัน

ปัจจัยต่อประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม

1. การได้รับข้อมูล ความไว้วางใจ และโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่
กำลังจะดำเนินการ

2. การมีผู้นำกิจกรรม/โครงการที่เข้มแข็ง

3. ผู้มีส่วนร่วมได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรม/โครงการ
ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4. ชุมชนได้รับผลกระทบจากปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการ
รวมกลุ่มและพึ่งพาอาศัยกัน

5. ความห่วงกังวล และความกระตือรือร้นของคนในชุมชน

6. ความสามัคคี ร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

7. การคาดหวังจากผลสำเร็จของการมีส่วนร่วม

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น
วิธีการและขั้นตอนการดำเนินการในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่มาใช้ให้
เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นระบบ เกิดความคุ้มค่า และมีเหลือใช้อยู่ตลอดไป โดยที่การกระทำอยู่
ภายใต้กรอบของระเบียบ กฎหมาย และอยู่บนพื้นฐานความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ
และเอกชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ความตระหนัก และจิตสำนึกที่ดีของมนุษย์

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ได้กล่าวถึง ปัญหาและสาเหตุของการเข้ามีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. ความเข้าใจที่ขัดแย้งกันเกี่ยวกับสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร โดยมีความเข้าใจเกี่ยวกับ
ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่แตกต่าง

กัน ผลจึงปรากฏว่าสิทธิผูกขาดในการจัดการทรัพยากรเป็นของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นรัฐหรือเอกชน หรือชุมชนก็ได้ แต่เป็นเพียงหน่วยเดียวที่จะมีสิทธิบนพื้นที่ที่กำหนด

2. ความขัดแย้งกันเองในเชิงปริมาณเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สาเหตุของประเด็นปัญหานี้ คือ รัฐจัดการทรัพยากรโดยกำหนดนโยบายภายใต้สมมติฐานที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ รัฐจึงสร้างนโยบายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่ขัดกันอย่างสิ้นเชิง คือ ด้านหนึ่งใช้กลไกของรัฐจัดการเพื่อการอนุรักษ์ และอีกด้านหนึ่งมุ่งพัฒนาทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจด้วยการเปลี่ยนทรัพยากรเป็นสินค้าในระบบตลาด การขัดแย้งกันเองในเชิงนโยบายดังกล่าว ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ทรัพยากรถูกทำลายอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะรัฐจัดการทรัพยากรโดยพึ่งพากลไกของรัฐ โดยเฉพาะกฎหมาย แต่กลับปล่อยให้กลไกตลาดทำงานได้อย่างเสรีที่สำคัญ คือ รัฐบาลพื้นฐานความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของส่วนรวมประเภทที่ต้องใช้ร่วมกัน คือ ป่าไม้ น้ำ ประมง ละสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ว่าเป็นทรัพยากรที่มีต้นทุนสูงมากในการจัดการควบคุม การใช้หน่วยงานรัฐเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานเดียว ไม่สามารถจะแบกรับภาระ ได้จึงทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรงเช่นที่เป็นอยู่ตลอดมา

3. ความขัดแย้งในการจัดการและการใช้ทรัพยากร ประเด็นปัญหานี้มีมูลเหตุมาจากการแยกทรัพยากรแต่ละประเภทออกจากกัน ไม่มีการพิจารณาเชื่อมโยงทรัพยากรหลายประเภทที่อยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน การมอบทรัพยากรเฉพาะในด้านกายภาพเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยไม่ให้ความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ระหว่างภาคการผลิตและส่วนต่างๆ ในสังคม ละเลยการเข้ามีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การแก้ปัญหาจึงมักเน้นทางด้านปริมาณโดยรัฐเสนอมาตรการการเข้าควบคุมการใช้ประโยชน์ โดยไม่เข้าใจว่าการทำเช่นนี้เป็นการสร้างปัญหาความขัดแย้งในการใช้และจัดการทรัพยากรที่สำคัญ

4. ปัญหาด้านกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นปัญหาต่อเนื่องจากประเด็นที่ 3 ซึ่งทำให้เกิดข้อปญญติของกฎหมายที่มุ่งเน้นเฉพาะประโยชน์ของทรัพยากรอันเป็นเพียงมิติทางกายภาพเท่านั้น แต่ละเลยมิติเชิงคุณค่าและเชิงวัฒนธรรมของทรัพยากรตามความเข้าใจของท้องถิ่นต่างๆ ทำให้บทบาทนิติในการบังคับใช้กฎหมายมักไม่ค่อยยอมรับจารีตท้องถิ่นในฐานะเป็นกฎเกณฑ์หนึ่งที่เป็นทางเลือกสำหรับการจัดการทรัพยากร

จากปัญหาที่ได้กล่าวมา มีประเด็นสำคัญอยู่ประการหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของปัญหาทั้งหลายนั้น คือ การขาดมิติของการรู้จักชุมชนและความสัมพันธ์เชิงคุณค่าและวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นมีอยู่ต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในฐานะที่เป็นหน่วยงานของระบบนิเวศ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีนักวิชาการได้พยายามอธิบายความหมาย “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (People’s participation) ไว้หลายท่าน ซึ่งมีความหมายที่คล้ายคลึง หรืออาจแตกต่างกันไปตามทัศนคติและภูมิหลังทางวิชาการดังนี้คือ

United Nations Research Institute Development (UNRISD) (บุญเสริม ศรีทา, 2544: 7) ได้ให้ความหมายว่า “เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในเรื่องการตัดสินใจ การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม และการร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรมนั้น” ส่วน United Nations ให้ความหมายว่า “เป็นการมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา การเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนาและการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจในเรื่องของการพัฒนา”

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528: 3-5) ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผน และดำเนินโครงการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา การพิจารณาในมติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

3. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่

ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) ได้ให้คำจำกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ การควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบการตัดสินใจในการทำการกำหนดชีวิตของคนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

จอห์น เอ็ม โคเฮน และ นอร์แมน ที อัฟฮอฟฟ์ (John M.Cohen and Noran T.Uphoff) (อ้างใน สุทัศน์ ทาวงศ์มา, 2544:5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงานตามกิจกรรมที่ตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมพัฒนานั้นๆ และ/หรือเข้าร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ได้เสนอกรอบแนวคิดมิติของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยประเด็นคำถาม 3 มิติ คือมีส่วนร่วมอะไรบ้าง มีส่วนร่วมกับใครบ้าง และการมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง

สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมคือ การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการสมัครใจเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของชุมชนตั้งแต่การค้นหาปัญหา การตัดสินใจวางแผนในกิจกรรม การร่วมดำเนินการตามแผน การได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาจากบทเรียนร่วมกันของกิจกรรมการพัฒนานั้นๆ

2.3 แนวคิดในการจัดการขยะมูลฝอยและกระบวนการจัดการ

พูนศักดิ์ ประณุทนรพาล (2540) กล่าวว่า การจัดการเกี่ยวกับขยะมูลฝอยที่ดีไม่ได้หมายถึงการกำจัดขยะอย่างถูกต้องเหมาะสม แต่หมายถึง การมุ่งหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งก็คือการก่อให้เกิดขยะน้อยลง และลดการเสี่ยงภัยจากมลพิษที่เกิดจากขยะ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาขยะในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป โดยจะต้องเน้นที่การลดการเกิดขยะจากแหล่งก่อเกิดแทนที่จะคอยควบคุมหรือกำจัดเมื่อเกิดขยะขึ้น วิธีการที่ใช้ในการลดปริมาณขยะ คือ Reduce, Reuse และ Recycle ขยะซึ่งไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้แล้วจึงต้องกำจัดโดยการฝังกลบหรือเผาซึ่งถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยต่อไป

กระบวนการกำจัดขยะมูลฝอย การลดปริมาณขยะจะประสบความสำเร็จได้โดยปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การลดการก่อเกิดขยะ (Reduce at source) หรือการลดขยะจากแหล่งกำเนิดควรมุ่งหลีกเลี่ยงหรือลดการเกิดขยะหรือมลพิษที่จะเกิดขึ้นหากสามารถทำได้ วิธีการลดปริมาณขยะที่มีประสิทธิภาพที่สุด คือ อย่าสร้างขยะขึ้นมา ขยะเมื่อไม่เกิดก็ไม่ต้องกำจัด การป้องกันไม่ให้เกิดขยะขึ้นมาหรือให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดจึงเป็นขั้นตอนแรกสุด และสำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการขยะ และสามารถทำได้โดยการเปลี่ยนแปลงการออกแบบผลิตภัณฑ์ เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต หรือเปลี่ยนแปลงการใช้วัตถุดิบทดแทนให้เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้สามารถลดปริมาณทรัพยากรและพลังงานที่ใช้และเกิดขยะน้อยลง ส่งผลให้ประหยัดงบประมาณที่จะต้องใช้ในการกำจัดขยะและของเสียที่เกิดขึ้น เช่น นำตะกร้าใส่ของแทนถุงพลาสติก การหลีกเลี่ยงวัสดุที่ทำลายยากที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง เป็นต้น

2. การนำผลิตภัณฑ์มาใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นการนำวัสดุของใช้ในรูปแบบเดิมหรือนำมาซ่อมแซมใช้ หรือนำมาใช้ทำประโยชน์อื่นๆ การนำใช้ซ้ำอาจแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ การผลิตสินค้า และการนำของมาใช้ซ้ำ เช่น การนำขวดมาใช้บรรจุน้ำดื่ม

3. การนำกลับมาผลิตใหม่ (Recycle) เป็นการแยกวัสดุที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำออกจากขยะและรวบรวมมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าขึ้นใหม่หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ขั้นตอนนี้เป็น การนำวัสดุของใช้มาใช้ใหม่เช่นกัน เช่น เศษกระดาษ ใช้เป็นวัตถุดิบในโรงงานผลิตกระดาษ ขวดที่ปนเปื้อนน้อยจะถูกนำไปหมุนเวียนใหม่ เมื่อผ่านการทำความสะอาดแล้ว เศษพลาสติกใช้เป็นวัตถุดิบในโรงงานหลอมพลาสติก แต่ต่างจากขั้นตอนการนำมาใช้ซ้ำ วัสดุที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตใหม่ สำหรับขยะที่สามารถย่อยสลายได้สามารถแยกไปทำการย่อยสลาย เพื่อทำเป็นปุ๋ยธรรมชาติหรือให้ย่อยสลายตามธรรมชาติ ส่วนแก้ว ขวด โลหะ พลาสติก นำแปรรูปมาใช้ใหม่

4. การฟื้นฟูประโยชน์จากขยะ (Recover) เป็นการดึงเอาพลังงานจากขยะ ได้แก่ การใช้ขยะเป็นเชื้อเพลิงในการในการผลิตไฟฟ้าจากเตาเผาขยะ การดึงเอาก๊าซที่เกิดจากการหมักของขยะที่หลุมฝังมาใช้

5. การกำจัดขยะ (Residue Disposal) ขยะที่เหลือจากการผ่านขั้นตอนต่างๆ ทั้ง 4 มาแล้วจึงจะต้องมีการกำจัดอย่างถูกวิธี ซึ่งถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการกำจัดขยะ วิธีการที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่ การฝังกลบต้องมีการบริหารจัดการอย่างถูกหลักวิธีการและถูกลักษณะการเผาขยะ ซึ่งสามารถช่วยลดปริมาณขยะลงได้มาก แต่มีการลงทุนสูง

วิธีการนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ในลักษณะนี้จะช่วยลดทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าแม้คุณภาพของ สินค้าที่ผลิตได้จะต้องลงไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นวิธีที่ช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างและลดปัญหาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการกระจายรายได้มีการสร้างงานให้กับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในระบบซื้อขายแลกเปลี่ยนของเก่าหรือวัสดุเหลือใช้

การนำขยะมูลฝอยไปใช้ผลิตสินค้าใหม่โดยเปลี่ยนสภาพไปจากรูปแบบเดิม ได้แก่ ขยะมูลฝอยประเภทอินทรีย์สารที่สามารถย่อยสลายได้ส่วนใหญ่คือพวกขยะมูลฝอยสด เช่น เศษพืชผักผลไม้ เศษอาหาร กระดุกสัตว์ มูลสัตว์ต่างๆ วิธีการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยเหล่านี้จะกระทำโดยการนำไปผลิตเป็นอาหารสัตว์หรือนำไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดปริมาณขยะมูลฝอยลงแล้วยังเป็นการทำให้เกิดธุรกิจซื้อขายผลิตภัณฑ์ใหม่ และทำให้ต้นทุนในการเลี้ยงสัตว์และการเกษตรลดลง อีกทั้งช่วยลดปัญหาเน่าเสียของขยะมูลฝอยสดที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ในขณะเดียวกันอีกด้วย

สมทิพย์ ค่านธีรวิชย์ (2541) กล่าวว่า โดยทั่วไปคำว่า “มูลฝอย” จะมีความหมายกว้างอาจรวมถึงของเสียหรือวัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากกิจกรรมมนุษย์หรือกระบวนการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เช่น มูลฝอยในชุมชน มูลฝอยหรือของเสียจากโรงงาน อุตสาหกรรม มูลฝอยติดเชื้อ เป็นต้น

การจัดการมูลฝอย หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการควบคุมการเกิด การรวบรวมเก็บ การเก็บขน การขนถ่ายและการขนส่ง การปรับแต่งเปลี่ยนรูป และกำจัดมูลฝอยโดยวิธีการที่เหมาะสมกับหลักสุขภาพ ปลอดภัย วิศวกรรม การอนุรักษ์ ภูมิทัศน์และประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่จำเป็นต้องพิจารณา รวมทั้งกระแสทำที่จากชุมชนการจัดการมูลฝอยจะครอบคลุมทั้งการบริหารงานขององค์กร การเงิน กฎข้อบังคับ การวางแผน และหลักทางวิศวกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับมูลฝอยในทุกด้าน

การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน

ระบบการรวบรวมขยะมูลฝอยในครัวเรือน ควรมีการกำหนดหรือตกลงกันเองภายในครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อเป็นที่เข้าใจและการยอมรับของสมาชิกในครัวเรือน ส่วนการเก็บขนและนำไปกำจัดควรคำนึงถึงความสะดวกของพนักงานเก็บขนขยะมูลฝอย เช่น การใส่ภาชนะที่ปิดมิดชิด สะดวกในการยกหรือขนย้ายใส่รถเก็บขน ขยะมูลฝอย และควรส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนทุกคนเข้ามีส่วนร่วมในการรวบรวมขยะมูลฝอยในครัวเรือน

1.การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยในครัวเรือน เป็นงานที่กระทำโดยประชาชนก่อนที่จะส่งให้บริการของรัฐเก็บขนและนำไปกำจัดในขั้นต่อไป ซึ่งถ้าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการทำงานของรัฐ ตลอดจนเข้าใจถึงวิธีการกำจัดที่รัฐกำลังดำเนินการอยู่ ประชาชนก็สามารถให้ความร่วมมือกับรัฐได้ถูกต้อง เป็นการลดภาระอันหนักที่รัฐกำลังประสบอยู่ เกี่ยวกับการเก็บขน การกำจัด จุดเริ่มต้นของการรวบรวมขยะมูลฝอยเป็นหน้าที่ของแต่ละครัวเรือน สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับระบบการรวบรวมขยะมูลฝอยที่ถูกต้องหลักสุขภาพ ดังนี้

1.1 ควรมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอยที่ถูกหลักสุขาภิบาลไว้ประจำครัวเรือนเพื่อรองรับขยะมูลฝอยไว้ชั่วคราวก่อนที่จะนำไปกำจัดต่อไปโดยทั่วไปถังรองรับขยะมูลฝอยควรมีขนาดโตพอที่จะรองรับขยะมูลฝอยได้ตลอดเวลาที่จะนำไปกำจัดและควรมีน้ำหนักรองรับที่จะเคลื่อนย้ายได้สะดวกถึงแม้ว่าจะบรรจุขยะมูลฝอยเต็มแล้วก็ตาม นอกจากนี้ต้องมีความแข็งแรงน้ำหนักไม่รั่วซึม อาจทำด้วยไม้

หรือโลหะที่ไม่เป็นสนิม มีฝาครอบสนิท มีหูหิ้วเพื่อสะดวกในการยกและถ่ายเท เป็นรูปกลมและเรียบ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความสะอาด ไม่ควรมีขนาดสูงเกินไปจะทำให้ล้มได้ง่าย และในการป้องกันอันตรายควรมีฝาตั้งรองรับถัง สถานที่ตั้งถังรองรับขยะมูลฝอยควรตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมสะดวกในการทิ้ง หรือการแยกขยะมูลฝอย

1.2 ไม่ควรนำขยะมูลฝอยไปกองทิ้งตามที่ต่างๆ ภายในบ้านหรือที่สาธารณะเพราะอาจก่อให้เกิดมลภาวะต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม

1.3 ไม่ควรเผาขยะมูลฝอยตามที่ต่างๆ หรือแม้แต่ภายในบริเวณบ้านของตัวเอง เพราะการเผาขยะมูลฝอยทำให้เกิดควันและเขม่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

1.4 ควรมีการจัดสถานที่รวบรวมขยะมูลฝอย (Point of Collection) หรือสิ่งของ/วัสดุที่ไม่ใช้แล้วหรือใช้การไม่ได้ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมก่อนที่จะนำไปกำจัดอีกทอดหนึ่งหรือเพื่อซ่อมแซมปรับปรุงไว้ใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไป

1.5 ขยะมูลฝอยที่เป็นอันตราย เช่น เศษแก้ว ใบมีดโกนที่ใช้แล้ว ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ ฯลฯ ควรมีสถานที่เก็บรวบรวมที่เป็นสัดส่วน ปลอดภัยจากเด็ก สัตว์เลี้ยงและแหล่งพลังงานความร้อนต่างๆ ก่อนนำไปกำจัดควรเก็บใส่ถุงปิดให้มิดชิดและแยกทิ้งต่างหาก

1.6 ถังรองรับขยะมูลฝอยสามารถที่จะดัดแปลงจากภาชนะที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว เช่น ถังสี ถังผงซักฟอก เป็นต้น

2. การคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน กรมวิธีคัดแยกขยะมูลฝอย เทวัญ พัฒนพงศ์ศักดิ์ (2540) ได้สรุปว่ากรมวิธีการคัดแยกขยะมูลฝอยโดยทั่วไปมี 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การแยกวัสดุที่ยังมีประโยชน์จากแหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย (Recycling Source Separation) การแยกวัสดุนี้จะถูกทำการคัดแยกตั้งแต่แหล่งกำเนิด เช่น บ้านเรือน โรงเรียน ตลาด ฯลฯ โดยที่ผู้ทิ้งขยะมูลฝอยจะแยกประเภทขยะมูลฝอย แต่ละชนิดและทิ้งลงในถังรองรับขยะมูลฝอยหรือภาชนะใส่ขยะมูลฝอยเฉพาะประเภทที่ได้จัดเตรียมไว้กิจกรรมการแยกวัสดุจากแหล่งกำเนิดนี้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของระบบการจัดการขยะมูลฝอย เพราะปริมาณของขยะมูล

ฝอย ที่ต้องการกำจัดรวมกันหมายถึงค่าใช้จ่ายเพื่อจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถในการควบคุมกิจกรรมการแยกขยะมูลฝอยนี้เอง

ขั้นตอนที่ 2 การแยกวัสดุที่ยังมีประโยชน์ออกจากกองขยะมูลฝอยรวม ส่วนมากจะทำได้โดยสถานีขนถ่ายขยะมูลฝอยหรือโรงแปรรูปขยะมูลฝอย (Recycling – Materials Recovery) วิธีการที่นิยมใช้ ได้แก่ การย่อขนาดของขยะมูลฝอยให้เล็กก่อนแล้วแยกส่วนหนักและส่วนเบาออกจากกันด้วยการพ่นอากาศ จากนั้นนำส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้มาแยกเหล็ก อลูมิเนียมและแก้ว ออกจากส่วนอื่นๆ เพื่อนำไปใช้เป็นวัตถุดิบของกระบวนการผลิตใหม่ต่อไป

การคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากครัวเรือน เป็นสิ่งที่สำคัญและจะเกิดอรรถประโยชน์มากกว่าการคัดแยกขยะมูลฝอยที่กองขยะมูลฝอยรวม ณ สถานที่กำจัด เพราะค่าใช้จ่ายที่น้อยกว่าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า คุณภาพของวัสดุที่คัดแยกจะดีกว่า และประชาชนมีส่วนร่วมมากกว่า ซึ่งการแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือนสามารถกระทำโดย

1. เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ ควรมีการแยกทิ้งลงในภาชนะที่มีฝาปิด ไม่รื้อชิมนำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เป็ด หรือ นำไปฝังกลบ
 2. เศษใบไม้ กิ่งไม้ หญ้า สารอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้ ควรมีสถานที่รวบรวมนำไปทำเป็นปุ๋ยหมัก
 3. เศษกระดาษ ควรแยกประเภทเป็น หนังสือเก่า หนังสือพิมพ์ เศษกระดาษ ก่อกระดาษ แล้วนำไปใช้ประโยชน์ เช่น รวบรวมไว้เพื่อขาย
 4. เศษผ้า หรือเสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้ว ควรแยกนำมาเป็นผ้าจี้รีวทำความสะอาดผ้าเช็ดมือ หรือนำไปบริจาคให้ผู้อื่น
 5. พลาสติกได้แก่ ถุงพลาสติก ขวดพลาสติก ภาชนะที่ทำด้วยพลาสติกต่าง ๆ แยกแล้วนำมาใช้ประโยชน์หรือรวบรวมไว้เพื่อขาย
 6. ขวดแก้ว กระป๋องเครื่องดื่มต่างๆ เศษโลหะ ควรแยกและนำไปใช้ประโยชน์หรือนำไปกำจัด
 7. ขยะมูลฝอยที่เป็นอันตรายต่าง ๆ เช่น ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ กระป๋องยาฆ่าแมลง ควรแยกแล้วนำไปกำจัดหรือทำลายตามความเหมาะสม
- ผลดีของการนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์ในทุกวิธีการสามารถสรุปได้ดังนี้
1. ช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยที่ต้องกำจัด
 2. เพิ่มอุปทานของทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องการใช้ในการผลิตสินค้าของระบบ
 3. ประหยัดเชื้อเพลิงธรรมชาติที่ถูกนำมาใช้เป็นพลังงาน เช่น ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซ เกิดขึ้น
 4. ทำให้มีพลังงานเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น
 5. ช่วยให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติและการกระจายรายได้เพิ่มขึ้นเพราะมีการสร้างงานเกิดขึ้น

6. มีธุรกิจซื้อขายของเก่า เกิดธุรกิจซื้อขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากขยะมูลฝอย
7. ช่วยลดปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดจากขยะมูลฝอยเน่าเสีย
8. ช่วยลดปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการเพิ่มอุปทานของการกำจัดขยะมูลฝอยและลดค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการดำเนินการ

เห็นได้ว่าการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์เป็นการสร้างคุณค่าขยะมูลฝอยขึ้นมาใหม่ และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวและพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพได้อีกมากในอนาคต เพราะนอกจากเป็นวิธีการลดปริมาณขยะมูลฝอยแล้ว ยังเป็นการสร้างงานเพิ่มรายได้เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น เป็นการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมลงไปด้วย ความสำคัญของการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้และเกิดผลดีทั้งในแง่เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการส่งเสริมสนับสนุนในการใช้ขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ในทุกระดับทั้งในระดับครัวเรือนชุมชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น ทั้งนี้อาจมีการใช้มาตรการทางภาษีและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมในการที่จะใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสันติคีรี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดการขยะแบบยั่งยืน จากการรวบรวมและทบทวนเอกสารงานวิจัยพบว่า มีผู้ทำการศึกษาร่วมในการจัดการขยะโดยชุมชนเป็นจำนวนมาก ผู้ทำการวิจัยจึงได้คัดเลือกงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลักษณะเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานศึกษาค้นคว้าแบบอิสระของผู้ศึกษาเท่านั้น การรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็เพื่อนำหลักการ วิธีการต่างๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้ มาทำการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ กับการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระของผู้ศึกษา

เรืองเดช ทองสถิตย์ (2545) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นในการจัดการขยะของชุมชน กรณีศึกษาตำบลหมอมือ อำเภอแม่จัน จังหวัดน่าน พบว่า เพศที่แตกต่างกันมีผลต่อความคิดเห็นในการจัดการขยะที่ต่างกัน สำหรับแนวทางในการจัดการขยะในชุมชนคือ การลดการเกิดขยะในชุมชน ใช้มาตรการที่ใครเป็นผู้ก่อขยะผู้นั้นต้องรับผิดชอบ ดังนั้นแนวทางปฏิบัติคือ มีการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักในชุมชน มีการกำจัดขยะในครัวเรือนเอง และการกำจัดขยะที่ย่อยสลายยาก รวมถึงขยะอันตรายในมีส่วนร่วมของชุมชน

ดวงเด่น ศรีบุรี (2547) ได้ทำการศึกษา การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่เป็นเหตุ

สนใจในการเข้าร่วมบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน คือ การมีจิตสำนึก บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ผู้นำ ความต้องการเห็นชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นปัจจัยที่สร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรกับประชาชนในการเข้าร่วมบริหารจัดการขยะมูลฝอย การใช้กลยุทธ์นำวิถีชีวิตประจำวันที่ประชาชนปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว นำมาปรับเข้าสู่ระบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอย การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เช่น จัดทำเอกสารที่อ่านเข้าใจง่าย มีรูปภาพ การ์ตูนและแต่งเพลงประกอบโครงการเพื่อปลูกจิตสำนึก เป็นวิธีการสร้างมวลชนสัมพันธ์ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน

ลินดารัตน์ ลักษณรัฐจิ (2547) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนเทศบาลตำบลเวียงฝาง จังหวัดเชียงใหม่ในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเทศบาลตำบลเวียงฝาง มีส่วนร่วมในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร โดยมีวิธีการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันแต่สามารถนำไปสู่การเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยประสบความสำเร็จ โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้บริหารเทศบาล ในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน ยังมีความผูกพันและรู้สึกเป็นเจ้าของใน โครงการที่ผู้บริหารเทศบาลจัดขึ้น เนื่องจากเป็น โครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในชุมชนกับผู้บริหารเทศบาล ในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจรเป็นอย่างดี ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีทัศนคติความคิดเห็นที่ดีต่อผู้บริหารเทศบาล และเห็นว่า ผู้บริหารเทศบาล มีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจร ผู้บริหารเทศบาลได้ให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมและรับทราบปัญหาทุกขั้นตอนจึงทำให้เกิดความร่วมมือและสนับสนุนการสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบครบวงจรด้วยดี

ชูชีพ สิริ (2549) ได้ทำการศึกษาการจัดการขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปริมาณขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกาดส่วนใหญ่มีแหล่งกำเนิดจากสถานประกอบการพาณิชย์โดยเฉพาะขยะประเภทพลาสติก ประชาชนมีการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนก่อนทิ้ง โดยแบ่งขยะเป็น 2 ประเภทคือ ขยะเปียก และขยะแห้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกประเภทขยะอยู่ในระดับน้อย ซึ่งทำให้สภาพการณ์ขยะโดยรวมยังไม่สามารถลดปริมาณลงได้และการบริหารจัดการขยะของเทศบาลไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพื่อให้การจัดการขยะของเทศบาลตำบลบ้านกาดเกิดประสิทธิภาพ จึงต้องมีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะร่วมกันกับเทศบาลเพื่อเป็นพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาขยะและลดปริมาณขยะที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ปวันพัชร์ บุญยะชัยชนะ (2552) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะอยู่ในระดับไม่มีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ไม่มีส่วนร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น ไม่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนในกิจกรรมหรือโครงการ ไม่มีส่วนร่วมในการประชุมและทราบถึงปัญหาสาเหตุ ไม่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ไม่มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาความต้องการ และไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการ รองลงมามีส่วนร่วมในระดับน้อย คือ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์หรือชักชวนให้ร่วมทำกิจกรรม เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ ซึ่งดูได้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่ทางเทศบาลเป็นผู้กำหนด เช่น กิจกรรมโครงการจัดรถคัดแยกขยะออกให้บริการ กิจกรรมรณรงค์จัดทิ้งขยะให้เป็นที่ทางหรือการคัดแยกขยะที่จัดทิ้ง กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะด้วยวิธีต่างๆ กิจกรรมประกวดคำขวัญรณรงค์ประชาสัมพันธ์ด้านการคัดแยกขยะ และการกำหนดอัตราเก็บขยะ คือประชาชนยังไม่มีโอกาสในการเข้าไปร่วมขั้นตอนการค้นปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การประชาสัมพันธ์หรือชักชวนร่วมในโครงการรวมถึงการประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการอาจกล่าวได้ว่าประชาชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ส่วนใหญ่การจัดการขยะมูลฝอยจะเป็นวิธีการคัดแยกในครัวเรือนก่อนที่จะนำไปทิ้ง ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในระดับน้อย เช่น การร่วมประชุมวางแผนเพื่อกำจัดขยะ เสนอปัญหา ความต้องการ เป็นต้น ทั้งนี้ชุมชนที่เป็นเมืองมีส่วนร่วมในการจัดการขยะน้อยกว่าชุมชนที่เป็นชนบท เนื่องจากมีความเข้าใจว่าการจัดการขยะนั้นเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่สำหรับผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่าการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการในการจัดการขยะนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน อย่างต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้นจากการทบทวนวรรณกรรมถึงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้นำสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการจัดการขยะมูลฝอยและกระบวนการจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ไปเป็นกรอบในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดการขยะแบบยั่งยืน และเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถแสดงกรอบแนวคิดในวิจัยครั้งนี้ได้ดังนี้

2.5 กรอบแนวคิด

